

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

У статті аналізується формування творчих здібностей майбутніх педагогічних кадрів. Відзначено, що сучасний педагог має бути не тільки носієм знань і новітніх педагогічних технологій, але й виразником загальнолюдських цінностей та національних, культурних, історичних традицій власного народу. Спираючись на духовні надбання людства, він також має постійно розвивати в собі творчі здібності як своєрідний стрижень власної професійної діяльності. Виявлено, що навчальний процес у вищому навчальному закладі повинен максимально сприяти формуванню й розвитку творчих здібностей майбутніх педагогічних кадрів. Для розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів варто застосовувати різні методи і технології – від традиційних до новітніх інтерактивних, комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних. Аналіз творчих здібностей та їх формування в майбутніх педагогів показав, що під час проведення занять із застосуванням таких методів і технологій студенти стають співавторами їх реалізації і залучаються до активної творчості та співтворчості разом із викладачем. Визначено, що традиційними методами, які активізують творчі здібності студентів, є дискусія і ділова педагогічна гра та застосування інтерактивних та комп'ютерних технологій у навчальному процесі. Ділова педагогічна гра сприяє виявленню сильних і слабких сторін студента та розкриває творчий потенціал майбутнього професіонала. Доведено, що формування творчих здібностей майбутніх педагогів неможливе без розвитку в них навичок науково-дослідницької роботи, опанування методологією здійснення індивідуального творчого пошуку. В ході дослідження було виявлено, що саме дослідницький компонент зближує науковий пошук і навчально-виховний процес, стимулюючи творчий підхід у практичній діяльності. Особлива увага приділяється, наприклад, досвіду у країнах ЄС, де діяльність вчителів та їх підготовка базуються на принципах демократизму, творчої свободи, децентралізації, зв'язку теорії з практикою, гнучкості у прийнятті організаційних рішень. Визначено, що майбутній педагог у процесі навчання повинен отримувати знання та методологію для здійснення індивідуального творчого пошуку, а це в подальшій професійній діяльності, як результати, і сприятиме розвитку творчого мислення й здатності приймати креативні рішення.

Ключові слова: людина, освіта, культура, педагогічна творчість, творчі здібності педагога, творчий пошук.

Постановка проблеми. Українська держава і суспільство повинні всіляко сприяти формуванню творчих здібностей майбутніх педагогічних кадрів. Як слушно зауважує Л. Ярощук, наш час вимагає яскравої особистості майбутнього педагога, який, окрім досконалого володіння своїм предметом викладання, глибоко володіє досягненнями наук про людину та закономірностями її розвитку, новими педагогічними технологіями та мистецтвом спілкування. Вчитель сьогодення покликаний бути носієм накопичених культурою новітніх загальнолюдських цінностей, повинен всебічно знати національні, культурні, історичні традиції свого народу, адже він має виховати творчу, всебічно розвинену і компетентну особистість [11, с. 147]. Зважаючи на це, питання, пов'язані з формуванням творчих здібностей майбутніх педагогів, надзвичайно актуальні й сьогодні, зважаючи на сучасне трансформаційне суспільство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток творчих здібностей майбутнього вчителя початкової школи у процесі навчання у ВНЗ

знаходить своє відображення в наукових доробках сучасних науковців, таких як: С.В. Бобраков, С.М. Дубяга, Ю.М. Шевченко, Т.В. Фефілова. Статус сучасного вчителя та обґрунтування педагогічних умов формування професійної відповідальності майбутніх учителів розкривається в працях О. Бочарова, С. Букша, С. Куценко. Індивідуально-творчий розвиток та операційно-діяльнісний компонент майбутніх педагогів висвітлено в науковій роботі Е.М. Муртазаєва, Н.О. Павленко. Методичні аспекти підготовки майбутнього вчителя технологій до дослідницької діяльності проаналізовано Ю.П. Чумак. А проблеми стосовно творчої особистості майбутнього вчителя в теоретичному аспекті становлення розглядає Л. Ярощук, Т. Яковишина.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати формування творчих здібностей майбутніх педагогічних кадрів, які застосовуються завдяки різноманітним методам та технологіям.

Виклад основного матеріалу. Підготовці вчителя до педагогічної творчості як складовій частині

його загальнопедагогічної підготовки інваріантно притаманні такі специфічні функції: когнітивна, діагностична і процесуальна. Когнітивна функція підготовки полягає в поглибленні теоретичного і практичного психолого-педагогічного базису вчителя з проблем педагогіки та психології творчості, формування педагогічного мислення і стилю спілкування вчителя як творчих процесів. Діагностична функція підготовки спрямована на оволодіння вчителем методами оцінювання рівнів сформованості творчої особистості учня і творчих можливостей учнівського колективу з метою врахування їх в організації навчально-виховного процесу, пізнання та усвідомлення вчителем власного рівня творчої педагогічної діяльності. Процесуальна функція підготовки полягає у формуванні професійних умінь вчителя щодо організації навчально-виховного процесу з урахуванням психолого-педагогічних чинників, які впливають на ефективність розвитку творчих можливостей учнів [10, с. 180].

Для розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів варто застосовувати різноманітні методи та технології. Традиційним методом, що активізує творчі здібності студентів, є дискусія. Застосування дискусій дозволяє формувати в майбутніх педагогів навички конкурентно-продуктивної взаємодії, дає можливість кожному члену групи відчувати себе причетним до прийняття рішення, дозволяє учасникам побачити різні сторони проблеми. Рішення готується поступово, а його прийняття перетворюється на своєрідну спільну норму, що підтримується і приймається учасниками дискусії. Технології навчання в дискусії сприяють розвитку критичного мислення студентів, дають змогу визначити власну позицію, формують навички обстоювання своєї думки, поглиблюють знання з проблеми, яка обговорюється [8, с. 328].

Наступним методом формування творчого мислення студентів є так звана ділова педагогічна гра. Наприклад, С. Гончаренко запропонував таке визначення педагогічної гри: «Це імітація реальної діяльності вчителя в штучно відтворених педагогічних ситуаціях; це основний засіб відтворення реальних ситуацій взаємодії учителя та учня в навчально-виховному процесі, коли учасники гри виконують ролі учителя й учня. Основна мета педагогічної гри – формування в її учасників умінь реальної взаємодії з учнем, здатності реалізувати свої дії і проекти, передавати учням знання, оцінювати їхній рух, стимулювати діяльність» [4, с. 251].

Ділова педагогічна гра в невимушений спосіб сприяє розкриттю творчого потенціалу студента, дозволяє побачити не тільки сильні, але й слабкі сторони в його майбутній професійній діяльності.

Як справедливо зауважує Н. Павленко, такі ігри дозволяють студентам побачити, відчути на собі результати педагогічної дії інтерактивної технології, допомагають краще підготувати свою модель

заняття чи його фрагмента. Крім того, ділова гра дозволяє досягти позитивного емоційного сприйняття інтеракції, забезпечує ефективне співвідношення творчої імпровізації і регламентуючих правил, створює відчуття природності й невимушеності своєї поведінки в навчальних ситуаціях [8, с. 330].

У наш час формування творчих здібностей майбутніх педагогів неможливе без застосування інтерактивних та комп'ютерних технологій у навчальному процесі. Під час проведення занять із застосуванням інтерактивних методик та технологій студенти стають співавторами лекцій та семінарських занять, залучаються до обговорення актуальних питань, до активної творчості та співтворчості разом із викладачем.

На думку С. Букши, сьогодні інтерактивність визначає також і можливості сучасних комп'ютерних освітніх технологій, які сприяють вирішенню різноманітних завдань для підготовки студентів-педагогів: розвитку комунікативності (можливості комутації інформації за допомогою різних видів електронного зв'язку – форуму, чату, телеконференцій тощо); розвитку адаптивності (можливості підтримування сприятливих умов процесу навчання, організації демонстрацій, самостійних робіт, наступності знань); забезпечують продуктивність (можливості зміни або доповнення інформації); сприяють прояву креативності (можливість створювати нове або знаходити вирішення проблеми на основі запропонованого матеріалу, використовуючи творчі підходи й рішення, колективну творчість студентів) [3, с. 143].

Як приклад розглянемо досвід Німеччини щодо формування творчих здібностей майбутніх педагогічних кадрів, спираючись на наукові розробки С. Бобракова. Необхідно зазначити, що в Німеччині після ретельного аналізу існуючих у педагогічній освіті проблем було визначено основні орієнтири її реформування, серед яких ми зосередимось на тих, що стосуються предмета нашого дослідження.

По-перше, була поставлена мета поступового налагодження зв'язків «теорія – практика» через навчання студентів у проектах, школах, лабораторіях. Організація різних видів практичної педагогічної діяльності з подальшим теоретичним аналізом; залучення студентів до дослідницької діяльності; спільні науково-практичні проекти «ВНЗ – семінар референдаріату».

По-друге, було визначене завдання щодо створення належних умов для становлення особистості та заохочення розвитку власної педагогічної концепції. Розвиток педагогічної інтуїції та аналіз власної поведінки в педагогічних ситуаціях (як реальних, так і змодельованих), індивідуального стилю, педагогічної майстерності, що допоможе подолати серйозні випробування в педагогічній діяльності.

По-третє, важливою складовою частиною підготовки викладачів є педагогічна саморефлексія й теоретичне обґрунтування власної педагогічної діяльності. Відпрацювання здатності та формування готовності до критичного осмислення своєї діяльності як центрального аспекту професійно-педагогічної компетентності.

По-четверте, запорукою прогресу в освіті, на думку німецьких фахівців, є демократизація навчального процесу та її апробація в повсякденній практиці. Спільна участь в ухваленні рішень, активність студентів у здійсненні запланованих заходів і взаємна відповідальність сторін за освітній процес уможливорює демократичний підхід до вибору змісту та методів навчання. Зміна ціннісних орієнтирів, відмова від авторитаризму прогноують модифікації фахового сприйняття освіти викладачами, які повинні засвідчити готовність дотримання демократичних стандартів роботи, таких як: урахування інтересів тих, хто навчається; рефлексія досвіду; індивідуальний вибір окремих курсів; графік навчального процесу, що регулює навчальну діяльність без особливих навантажень.

По-п'яте, розвиток креативності, здатності застосовувати нові технології. Успішність школи як навчального закладу залежить, насамперед, від творчого потенціалу педагогів та їхньої готовності запроваджувати інновації. Вчені наголошують на важливості залучення студентів до різних дослідницьких проектів, що конкретно стосуються майбутньої професійної діяльності. Дослідницька діяльність у галузі шкільної освіти повинна посісти гідне місце в навчальному процесі [1, с. 127–128].

Вищенаведені пріоритети німецької освіти свідчать про те, що держава й наукова спільнота вважають розвиток творчих здібностей майбутніх педагогів стрижнем професійної діяльності викладача.

Водночас варто зауважити, що впродовж тривалого часу питання підготовки вчителів, розвиток їх творчих здібностей системно не аналізувалося на рівні інституцій ЄС. Кардинальні зміни відбулися після підписання Маастрихтського договору (1992 р.), який містив окремий розділ під назвою «Освіта, професійне навчання і молодь», присвячений цій проблемі. Згідно з положеннями даного документу європейські країни зобов'язані тісно співпрацювати і допомагати у вирішенні окремих освітніх питань. Вільне пересування людей, капіталу і товарів спонукало європейські країни визначити компетенції і кваліфікаційні вимоги до вчителів, що й було зроблено в 2005 році під час Лісабонської конференції. Компетенції були безпосередньо пов'язані з процесом навчання (викладання) і взаємовідносинами учителя з учнями. Ключовими компетенціями вчителя були визначені такі: уміння працювати в мультикультурному і соціально диференційованому класі; здатність працювати самостійно без постійного

керівництва; здатність брати на себе відповідальність за власною ініціативою; здатність виявляти ініціативу, не питаючи інших, чи слід це робити; готовність помічати проблеми та шукати шляхи їх вирішення; вміння аналізувати нові ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу; здатність до конструктивної співпраці; здатність засвоювати будь-які знання за власною ініціативою; вміння приймати рішення на основі здорових суджень; уміння працювати в колективі; вміння співпрацювати з представниками самоврядування та батьками учнів [12].

Можна стверджувати, що у країнах ЄС підготовка вчителів та їхня подальша діяльність базується на принципах демократизму, децентралізації, творчої свободи, гнучкості у прийнятті організаційних рішень, зв'язку теорії з практикою тощо.

Як констатують фахівці, в основі професійної підготовки вчителів у країнах Європейського союзу покладено дві моделі – паралельну та поетапну (послідовну). Паралельна модель передбачає, що студент – майбутній учитель – водночас набуває загальні знання і педагогічну підготовку, а поетапна (послідовна) передбачає, що студент – майбутній учитель на першому етапі отримує загальні знання, на другому – педагогічну підготовку. В більшості країн ЄС застосовується паралельна модель, за винятком Ірландії, Португалії та Великобританії [2, с. 64].

Отже, будь-яка модель підготовки педагогів повинна бути спрямована на розкриття та розвиток їхніх творчих здібностей. Наприклад, організуючи навчальний процес, необхідно створювати умови «зовнішньої» і «внутрішньої» свободи студента для більш продуктивної діяльності з орієнтацією на формування його творчого потенціалу. На переконання С. Куценко, це передбачає:

- гуманний характер стосунків між учасниками педагогічного процесу (центральною ланкою такого типу стосунків має бути гомоцентризм (орієнтація на саму людину, її запити і потреби). Таке ставлення повинне характеризуватись повагою до гідності студента, людяністю тощо);

- відсутність «нездорової» критики (постійні зауваження, погрози і покарання гальмують як педагогічний, так і творчий процес);

- можливість вибору (як відомо, вибір завжди обмежує і, обмежуючи, спрямовує. Вибір – шлях до творчої свободи, особистісного розвитку, індивідуальної неповторності, оригінальності процесу та результату творчої самореалізації);

- надання права на помилку без негативних наслідків (в умовах психологічної та творчої свободи з'являється можливість пропонувати різні, можливо, навіть помилкові варіанти вирішення проблеми і не боятися бути осміяним. За таких умов активізується уява, фантазія і творче мислення, що дозволяє розглядати дану умову як

необхідне для системи роботи педагога в процесі формування творчого потенціалу студентів);

– залагодження моментів зовнішньої тривожності, напруженості, внутрішньої самокритичності (іноді під час вивчення певного матеріалу не завжди все виходить із першого разу. Для певної категорії студентів це призводить до вищезазначених результатів. Завданням педагога виступає створення, можливо і навмисної, ситуації успіху. Таке відчуття вдалого застосування своїх сил дуже важливе, тому що студент відчуватиме межу свого вміння – на що він здатний, а де ще треба попрацювати);

– формування психологічного клімату на заняттях (під час занять іноді виникає складне переплітання взаємин між студентами. Найважливіше завдання педагога – скерувати прояв емоцій у потрібне русло) [6, с. 158].

Здійснюючи розвиток творчих здібностей майбутніх педагогів, ми повинні розуміти кінцеву мету, якою, на наш погляд, є поява творчої індивідуальності.

На думку фахівців, творчу індивідуальність, насамперед, характеризують такі якості:

1) сформованість у неї творчих здібностей, наявність творчого потенціалу, потреби у творчій праці на користь суспільства з метою самореалізації, самоствердження;

2) можлива диференція творчої діяльності, її визначеність у чомусь конкретному (мистецтво, професійна праця);

3) певний рівень творчих досягнень людини;

4) особистий стиль творчості;

5) наявність ієрархії мотивів, серед яких мотив творчого самоствердження займає місце смислотворчого [7, с. 70].

Формування творчих здібностей майбутніх педагогів є неможливим без розвитку навичок науково-дослідної роботи, проведення власних досліджень на кожному етапі становлення студента педагогічного навчального закладу.

Така необхідність зумовлена тим, що педагогічний процес є активним і динамічним, він постійно збагачується новими досягненнями суспільного життя, як духовними, так і матеріальними. Тому неможливо раз і назавжди досягнути всі таємниці педагогіки – їх треба постійно для себе відкривати знову й знову. Підготовка майбутнього педагога є результатом спрямованої, спільної діяльності викладачів і студентів, авторів підручників і посібників, вчителів базових шкіл. Основою дослідницької діяльності є, насамперед, досягнення педагогічної науки. Однак наука вказує для майбутнього педагога лише загальний напрям до мети. Саме дослідницький компонент зближує науковий пошук і навчально-виховний процес, саме він стимулює творчий підхід у практичній діяльності. Тому, на думку фахівців, особливо увагу необхідно приділяти дослідницьким

компонентам, які поступово стають дуже важливою складовою частиною педагогічної діяльності кожного вчителя. Звичайно, для кожного студента чи викладача педагогічне дослідження є свідомим цілеспрямованим пошуком шляхів удосконалення педагогічного процесу з використанням певного наукового апарату, теоретичних та емпіричних методів, що спрямоване на здобуття нових знань. Варто відзначити, що творчий педагог дуже часто здобуває в процесі дослідження не тільки нові знання для себе, але ці ж знання стають відкриттями для науки [9].

Майбутній педагог у процесі навчання повинен отримати знання та методологію для здійснення індивідуального творчого пошуку, що безумовно сприятиме розвитку творчого мислення й здатності приймати креативні рішення в подальшій професійній діяльності.

Із цього приводу науковці зауважують, що творче аналітичне мислення та творча педагогічна уява розвиваються в студентів у процесі створення й вирішення педагогічних ситуацій. Творча педагогічна ситуація (ситуація, яка містить у собі протиріччя) дає можливість перевірити теоретичні знання, вибрати інструмент педагогічних дій і прогнозувати результат. У процесі її вирішення студенти визначають умови, в яких вона виникла, дійових осіб, основні протиріччя, аналізують дії кожного учасника й оцінюють їх; пропонують декілька варіантів вирішення та обирають оптимальний, обґрунтовують його. Такий характер навчально-пізнавальної діяльності сприяє більш ґрунтовному засвоєнню знань, розвиває здатність прогнозувати і передбачати дії учасників педагогічної ситуації та її результати [5, с. 311].

Висновок. Отже, підвищення професійної майстерності педагога, розвиток його творчих здібностей є необхідною складовою частиною демократизації освіти. Важливо зауважити, що саме багатоваріантність педагогічної діяльності створює справжню конкуренцію і є запорукою прогресу всієї освітньої системи. Водночас свобода педагогічної творчості потребує розвитку в педагогів відповідальності за результати власної діяльності, постійного підвищення рівня їхнього професіоналізму.

Список використаної літератури:

1. Бобраков С.В. Передумови реформування професійної підготовки вчителів у Німеччині. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки.* 2012. № 1. С. 126–128.
2. Бочарова О. Статус сучасного вчителя: порівняльний аналіз. *Витоки педагогічної майстерності. Сер. : Педагогічні науки.* 2014. Вип. 13. С. 63–69.

3. Букша С.Б. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійної відповідальності майбутніх учителів основ здоров'я. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2014. № 5(2). С. 139–146.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
5. Дубяга С.М. Розвиток творчих здібностей майбутнього вчителя початкової школи у процесі навчання у ВНЗ. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 1(35). С. 309–317.
6. Куценко С. Психолого-педагогічні умови формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії засобами народно-сценічного танцю. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 9(2). С. 154–160.
7. Муртазаєва Е.М. Індивідуально-творчий розвиток майбутніх педагогів. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 3(44). С. 69–76.
8. Павленко Н.О. Операційно-діяльнісний компонент підготовки майбутніх учителів музики до застосування інтерактивних педагогічних технологій. *Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. пр. Полтавського нац. пед. університету імені В.Г. Короленка*. Полтава, 2011. Вип. 8. Ч. II. Серія «Педагогічні науки». С. 326–332.
9. Чумак Ю.П. Методичні аспекти підготовки майбутнього вчителя технологій до дослідницької діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108.2. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_2_108_67.pdf.
10. Яковичина Т.В. Спецкурс «педагогічна творчість» у професійній підготовці вчителів початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2012. Вип. 15. С. 179–182.
11. Ярошук Л. Творча особистість майбутнього вчителя: теоретичні аспекти становлення. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 8-9. С. 146–148.
12. Pragmatyka zawodowa polskie gonauczycielawporównani uzkrajamiunii europejskiej. URL : http://www.gimkonst.pl/dokumenty/dla_nauczyciela/pz.pdf.

Syladii I. Formation of creative abilities of future pedagogical stuff

The article analyzes the formation of creative abilities of future pedagogical stuff. It is mentioned that a modern pedagogue should be not only the bearer of knowledge and the user of the latest pedagogical technologies, but also to represent of universal human values and national, cultural and historical traditions of his own nation. Based on the spiritual achievements of mankind, teacher should also constantly develop his creative abilities as a kind of core of his own professional activities. The educational process in a higher educational establishment should maximally facilitate formation and development of creative abilities of future pedagogical personnel. In order to develop them, it is necessary to use different methods and technologies – from traditional to the latest interactive, computer, informational and communicational methods. An analysis of creative abilities and their formation in future teachers showed that during classes with the use of such methods and technologies, students become co-authors of their implementation and are involved in active creativity and co-creation with the teacher.

It is determined that traditional methods that activate creative abilities of students are discussion and business pedagogical game and application of interactive and computer technologies in the educational process. Business pedagogical game helps to identify the strengths and weaknesses of the student and reveals the creative potential of the future professional.

It is proved that the formation of creative abilities of future teachers to be is impossible without the development of their skills in research, mastering the methodology of the implementation of individual creative search. In the process of the investigation, it was discovered that the research component itself brings together scientific research and educational process, stimulating a creative approach in practical activity.

For instance, particular attention is given to experience in EU countries, where the activities of teachers and their training are based on the principles of democracy, creative freedom, decentralization, bind of theory and practice, flexibility in the adoption of organizational decisions.

It is determined that the future teacher during the studying process should acquire knowledge and methodology for conducting an individual creative search, which as a result, will promote the development of creative thinking and the ability to make creative decisions in the further professional activity.

Key words: person, education, culture, pedagogical creativity, creative abilities of the teacher, creative search.